

ЗМАЈЕУБИЦЕ

DRAGONSLAYERS • ZMAJEUBICE • TUEURS DE DRAGON

DIE DRACHENTÖTTER IL CACCIATORE DI DRAGHI

EJDER : УБИЙЦЫ : МАТАДРАГОНЕС
ÖLDÜRENLER : ДРАКОНА :

Сезона 13/14
Милена Марковић
ЗМАЈЕУБИЦЕ
редитељка Ива Милошевић

ЈДП

ЈУГОСЛОВЕНСКО ДРАМСКО ПОЗОРИШТЕ

Beograd

www.beograd.rs

Република Србија
Министарство културе и информисања

Culture

Сезона 2013/14.

Милена Марковић

ЗМАЈЕУБИЦЕ

Редитељка Ива Милошевић

Представа *Змајеубице* је део програма обележавања Сто година од почетка Првог светског рата у 2014. години, који финансира Министарство културе и информисања Републике Србије.

Представа *Змајеубице*, као део пројекта Уније театара Европе ТЕРОРизми, добила је подршку Програма културе Европске уније.

Премијера на Сцени „Љуба Тадић“ 7. јуна 2014.

Садржај

Ликови <i>Змајеубица</i>	4
Подела	5
МИЛЕНА МАРКОВИЋ	7
ОВО СУ ПЕСМЕ ЗА ЖИВЕ И МРТВЕ	10
Милена Марковић	
„... ИЗВЕСНА ЈЕ САМО СМРТ“	12
Мирјана Миочиновић	
ТУГА ТЕШКА ТОНУ	20
Интервју с Ивом Милошевић водила Јелена Ковачевић	
СЛОБОДА	21
Бранимир Штулић	
ZAŠTO SAM UBIO FRANJU FERDINANDA	22
Predrag Finci	
Хронолошки преглед значајних политичких убистава од 1792. до 1914. године	29
OSUĐENI NA SLOBODU	32
Gorčin Stojanović	
Драме Милене Марковић у Југословенском драмском позоришту	34
Биографије	36
Summary	40
Белешка о програму	42

Јуначки кабаре

„тешко вама књижевници и фарисеји, лицемјери, што сте као окречени гробови, који се споља виде лијепи а унутра су пуни костију мртвачкијех и сваке нечистоте“

Јеванђеље по Матеју

Ликови:

УЧИТЕЉ бездетни, без зуба, жути прсти, никакав, претвори се у ГАЋИНОВИЋА, ЕВРОПСКОГ НАУЧНИКА, ЧАБРИНОВИЋЕВОГ ОЦА, ПРЕДСЕДНИКА СУДА

УЧЕНИЦИ

ПРВИ ЗМАЈЕУБИЦА ГАВРИЛО ПРИНЦИП почиње као БЕДНИ УЧЕНИК, ситан, сиромашан и никакав а онда се претвори у ЖЕРАЈИЋА

ДРУГИ ЗМАЈЕУБИЦА НЕДЕЉКО ЧАБРИНОВИЋ почиње као ВЕСЕЛИ УЧЕНИК, па је АСИСТЕНТ па КАФЕЦИЈА па је МЛАДИ РАДНИК

ТРЕЋИ ЗМАЈЕУБИЦА ДАНИЛО ИЛИЋ, претвори се у ЖАНДАРА ПРВОГ, па у ФОТОГРАФА па у МУТУ

ЧЕТВРТИ ЗМАЈЕУБИЦА ТРИФКО ГРАБЕЖ почиње као ЖАНДАР ДРУГИ па је ПЕДЕР, онда је СТАРИ РАДНИК

САЊАНА ДЕВОЈКА је и КУРВА и ДАМА СМРТ и ЧАБРИНОВИЋЕВА СЕСТРА

ДОМАЋА ГОСПОЋИЦА је и БЕЛА ГОСПОЋА и ВАЈАР и ЧАБРИНОВИЋЕВА БАБА

ОСТАЛИ

ЗРЕО МУШКАРАЦ је човек који игра ТРОЦКОГ, Даниловог брата ЈОВУ, ОФИЦИРА, УЛИЧНОГ МАНГУПА, ВЕЉКА ЧУБРИЛОВИЋА

НАНА је мајка Гаврила Принципа и МАЈКА Данила Илића и ЧАБРИНОВИЋЕВА МАЈКА

ДОМАР, ГРОБАР, СЕЉАК СА ЈАГЊЕТОМ, СЕЉАК МИТАР, ЦЕЛАТ, ВОЈНИК ФРАНТИШЕК игра их исти.

Југословенско драмско позориште

Милена Марковић

ЗМАЈЕУБИЦЕ

Редитељка Ива Милошевић

Сценографија **Горчин Стојановић**

Костимографија **Маја Мирковић**

Кореографија **Борис Чакширан**

Композитор и извођач **Владимир Пејковић**

Сценски говор **Љиљана Мркић Поповић**

ИГРАЈУ

НИКОЛА РАКОЧЕВИЋ

МИРЈАНА КАРАНОВИЋ

РАДОВАН ВУЈОВИЋ

СРЉАН ТИМАРОВ

ДУБРАВКА КОВЈАНИЋ

МИЛАН МАРИЋ

ЈОВАНА ГАВРИЛОВИЋ

Организатор **Владимир Перишић / Јанко Димитријевић**

Инспицијент **Душан Милосављевић**

Суфлер **Душан Павловић**

Асистент редитеља **Ана Вучелић**

Асистент сценографа **Ивана Крњић**

Асистент костимографа **Соња Мркобрада**

Мајстор тона **Александар Мајор**

Мајстор светла **Светислав Цалић / Дејан Драганов**

МИЛЕНА МАРКОВИЋ

Сценариста, драмски писац, песникиња.

Рођена је 9. априла 1974. у Земуну. Завршила основну школу и гимназију у Београду. Дипломирала Факултет драмских уметности, Одсек драматургија, с драмом *Павиљони, или куда идем, одакле долазим и шта има за вечеру* у јуну 1998. године у Београду.

Децембра 2001, специјална награда за драму *Павиљони* у бечкој кући *Theater M.b.H.* У априлу 2001. године, у Београду премијерно је изведена представа *Павиљони* у Југословенском драмском позоришту у режији Алисе Стојановић. У јуну 2001. године у Народном позоришту у Скопљу изведена је представа *Павиљони* у режији Срђана Јанићијевића. У јуну 2002. године Јака Иванц у љубљанској Драми дипломирала је позоришну режију поставивши *Павиљоне*. У октобру 2002. била је премијера истог текста у бечком *Theater-и M.b.H.* у режији Зијаха Соколовића.

Збирку песама *Пас који је појо сунце* објавио је Флавио Ригонат (Лом, Београд) у априлу 2001. Збирка песама је имала три издања.

Са драмом *Бог нас погледао – Шине* учествовала је у летњој резиденцији *Royal Court Theatre* у Лондону, јул–август 2002. године. *Шине* су имале премијеру у Београду у новембру исте године у Југословенском драмском позоришту, режија Слободан Унковски. У мају 2003. године иста драма је изведена у пољском граду Познању у режији Рафала Сабаре.

У Стокхолму у новембру 2002. учествовала је са збирком песама у јавном читању у Краљевском драмском позоришту.

У октобру 2003. објавила је другу збирку песама, *Истина има терање*. Издавач ЛОМ – Флавио Ригонат.

У јуну 2004. драма *Шине* учествује на фестивалу Стеријино позорје у Новом Саду, режија Рафал Сабара. И добија

специјалну награду за текст. Крајем јуна 2004. драма *Шине* у извођењу Југословенског драмског позоришта учествује на Фестивалу нове драме у Визбадену. Драма *Шине* је објављена у немачком позоришном часопису *Theater heute*.

У септембру 2004. Милена Марковић учествовала је у размени нордијских и балканских земаља у пројекту *SWITCH* – читање поезије у Стокхолму, и у Гетеборгу.

Током децембра и јануара 2004, 2005. писала је сценарио и учествовала у снимању документарног филма *Рударска опера* у граду Бору, режија Олег Новковић.

11. фебруара је изведен део нове драме *Шума блиста* у позоришту *Schauspielhaus Zurich*.

У октобру 2005, добила је награду за драмско стваралаштво „Борислав Михајловић Михиз“ поводом драме *Брод за лутке*. У новембру 2005, премијера драме *Шине* у Ахену у Немачкој.

У октобру 2006, објављена је књига три драме *Шине*, *Бели бели свет* и *Брод за лутке* на француском језику, издавач Dominique Dolmieu.

У мају 2006, изведена је драма *Наход Симеон* у режији Томија Јанежича у Српском народном позоришту.

У јуну 2006, изведена је драма *Брод за лутке* у режији Слободана Унковског, у Југословенском драмском позоришту.

Драма *Шине* је изведена у позоришту ТУТА у Чикагу, 2007. године.

У јуну 2007, добија Стеријину награду за најбољи текст (*Наход Симеон*). Представа је побрала скоро све награде на Стеријиним позорју.

По сценарију Милене Марковић снимљен је филм *Сутра ујутро* у режији Олега Новковића, продукција *Zillion Film* из Београда. Филм добија награде за сценарио у Александрији, Минску и Врњачкој Бањи.

У септембру 2007. године, изашла је књига песама *Црна кашика*, издавач Лом, Београд.

У новембру 2007, добила је награду „Милош Црњански“ за прву књигу *Три драме*.

У октобру 2008, премијера драме *Шума блиста* у позоришту Атеље 212 у Београду, у режији Томија Јанежича.

Добитница награде „Тодор Манојловић“ у фебруару 2009. године.

У јуну 2009. године добија Стеријину награду за најбољи текст (*Брод за лутке*, Српско народно позориште). Представа *Брод за лутке* доживела је бројна гостовања у оквиру фестивала Квартет (Братислава, Ансени итд.)

У октобру 2009. објављена је четврта књига песама *Птичје око на тараби*, издавач Лом, Београд.

У октобру 2009. године, објављена је књига драма *Шума блиста* у издању Народне библиотеке Зрењанина.

2009. године, Александар Поповски режира представу *Брод за лутке* у Љубљани.

Успешна гостовања представа *Брод за лутке* у Визбадену и представе *Шума блиста* у Бечу 2010.

Добитница је награде за поезију „Биљана Јовановић“ поводом књиге песама *Птичје око на тараби*, у марту 2010.

У току 2010, одржано је више јавних читања поезије Милене Марковић (ДКЦ „Град“ Београд, „Градска књижара“ Подгорица).

У мају 2010. године, добија песничку награду „Бура Јакшић“ за збирку поезије *Птичје око на тараби*.

Представа *Брод за лутке* (Александар Поповски, Љубљана) добила је Стеријине награде 2010. године за најбољу представу, главну женску улогу и музику.

У Јапану у Токију, маја 2010, премијерно је изведена представа *Павиљони*.

2010. снимљен је филм по сценарију Милене Марковић *Бели, бели свет* у режији Олега Новковића. У августу 2010. премијера филма *Бели, бели свет* на фестивалу у Локарну. Филм добија главну награду за женску улогу и специјалну награду за арт филм. На фестивалу у Котбусу, у новембру 2010, филм *Бели, бели свет* освојио је главну награду. Филм је добио још награда на бројним фестивалима.

Учествовала је на фестивалу поезије у Сету у Француској у јуну 2011. Француско издање поезије Милене Марковић у преводу Коље Мићевића објављено је 2011. године.

Премијера драмског текста *Жица* у Косовској Митровици у августу 2011, у режији Горана Шушљика. Драма је премијерно изведена у Београду у новембру 2011. у Југословенском драмском позоришту.

Збирка песама *Пре него што све почне да се врти*, издавач Лом, Београд, 2011.

У јуну 2012, објављена је књига сабраних песама *Песме* и књига сабраних драма *Драме*, обе у издању Лома из Београда.

У часопису Немачке Академије Наука *Sinn und Form*, у броју јули/август 2012, објављене су песме Милене Марковић.

У јуну 2012, изведена је представа *Жабар*

од Фасбиндера, у режији и адаптацији Милене Марковић, у Малом позоришту „Душко Радовић“. У представи су учествовала деца из Средње занатске школе.

Представа је изведена на Битеф Полифонији у септембру 2012.

Почетком децембра 2012, представа *Брод за лутке* Српског народног позоришта гостовала је у Њујорку на позив театра *La Mama*.

У часопису *Manuskripte*, у броју из марта 2013. објављене су песме Милене Марковић, а 2014. у часопису *Wasafiri - The Magazine Of International Contemporary Writing*.

Објављена збирка *Песме за живе и мртве* 2014, издавач Лом из Београда.

Очекује се снимање филма *Отаџбина* Олега Новковића по сценарију Милене Марковић 2014. године.

Током 2014. појавиће се преводи драме *Змајеубице* на неколико европских језика.

Милена Марковић

ОВО СУ ПЕСМЕ ЗА ЖИВЕ И МРТВЕ

и за оне што неће умрети
за оне што ходају за оне што трче
по лишћу и барама по снегу и песку
ово су песме за децу
која не иду по мраку
ово су песме за децу
која су по мраку ишла
да нађу пут из мрака да изађу.
ово ћу рећи њима
да нису сами у мраку
ово ћу рећи онима
што су у мраку сами
ово сам ја што сам била
са мртвима и живима
ово сам ја што сам била у мраку
ово сам ја што нисам изашла.
нисте сами у мраку
ту сам ја и има нас пуно
ходамо трчимо играмо дишемо
ту сам и није крај
није крај док не буде крај
мрак није најгоре место
крај није најгоре место
страх је најгоре место.

Никола Ракочевић

Мирјана Миочиновић
„... ИЗВЕСНА ЈЕ САМО СМРТ“

„Шта је истина, људи моји, децо моја? Ко је у праву? Шта је могло бити да није било? Како знати... Јел би боље било, или горе? Има ли истине? За шта се борити? Је ли све лаж?“

Питања која на самом почетку *Змајеубица* Учитељ поставља ђацима и самоме себи, о чему сведочи паратаклична задиханост којом их изговара, не постављају се само зато да би се одговорима објаснио одређен историјски догађај (Сарајевски атентат). Она су ту да би се одговорима покушао да објасни смисао и могуће последице сваког људског делања. *Змајеубице* Милене Марковић нису стога историјска драма, нису политичка драма или то нису искључиво, они су драма живота у којој се мешају, међусобно сукобљавају и смрћу поравнавају, високи идеали и „одвећ људске“ жеље, у којој пате и душа и тело, у којој су повлашћени и срећни ретки али и довољно моћни да могу некажњено чинити зло и од којих се човек најчешће штити тако што им се склања с пута, у којој се велики политички пројекти професионалних идеолога мешају са инстинктивном људском тежњом за праведнијим светом. У тој сложеној слици људи се сагледавају у оном што је свакодневно и у оном што је историјско (што ће постати Историја), у тој се слици виде у својим

реалним пропорцијама, виде се њихове сродности и разлике, њихове врлине и слабости, њихови путеви и преображаји и њихов крај. *Змајеубице* су стога једна сложена драмска творевина у којој је све крхко и променљиво попут каледоскопских призора и није јој лако прићи инструментима стандарне драмске анализе. У то се упуштамо с великим опрезом.

„Јуначки кабаре“ или питање жанра

Жанр, када је наведен, као што је у *Змајеубицама* случај, први је сигнал ауторовог односа према свету о којем говори и назнака је начина на који ће бити предочен. Кабаре је субверзивна врста од самих својих почетака (крај XIX века), у њему се политичко претвара у метафизичко (схваћено као размишљање о „последњим питањима“) и обратно, меланхолија и сатиричка жестина смењују једна другу, и увек прети опасност да га прогласе недоличним, тачније, неусклађеним с преовлађујућим мишљењем. Придев *јуначки* што га Милена Марковић ставља испред речи *кабаре* не умањује његову субверзивну снагу, не даје појму оксиморонски призив, јер *јуначко* јесте субверзивно, оно представља испад у односу на устаљени поредак ствари, оно је његова видљива супротност.

Кабаре је истовремено једна диманична врста, у којој се мешају стилови, смењују проза и поезија (у широком спектру њених подврста), у којој су преображаји брзи и видљиви, у којој сваки приказ има своју поенту која може бити сетна, иронична, протестна, опомињућа до макабричног *memento mori*, али без „цита-та из догматике над неким тко је смртно рањен“ (Крлежа). И управо по одсуству догматике он се разликује од пискаторовских политичких ревија и брехтовског параболничког дидактизма, иако су им *téhně* и циљеви средни.

Змајеубице су по свом склопу, по својој свеобухватности и нека врста *rapсодије* (у значењу које овој речи даје модерна теорија драме): наративни континуитет успостављен спајањем примерних фрагмената основне фабуле („динамична монтажа“), видљиви, најчешће лирски спојеви међу њима, разноврсност начина исказивања (дијалошки, монолошки, хорски), идиоматска разноликост, мешавина фикционалног и документарног, где је ово документарно пре свега потпора, потврда истинитости фикционалног „опрезног домишљања“.

Ко су змајеубице?

„Замислимо нараштај који расте с овим неустрашивим погледом, с овом херојском цртом што прелази у стравично, замислимо смели корак ових змајубица, горду дрскост којом окрећу леђа свим слабићким доктринама оптимизма, како би ‘одлучно живели’ у целовитости и пуноћи...“ (Ниче, *Рођење трагедије*)

Сваки од тројице учесника у атентату на престолонаследника Франца Фердинанда за време његове посете Сарајеву, 28. јуна 1914, могао је бити извршилац убиства. Могао је то бити и Трифко Грабеж и Недељко Чабриновић и Гаврило Принцип, јер свима је циљ био исти. Распоређени дуж пута којим је требало да прође пре-

столонаследник, наоружани бомбама и револверима, недовољно припремљени да се користе оружјем, опскрбљени нечим што је пре била шећерна водица но прави отров којим је требало да прекрате себи живот по извршеном атентату, ови су млади људи понајвише личили на сеоске младиће из народних бајки који, кад нико други много јачи и старији од њих није имао за то храбрости, излазе на мегдан са змајем који тиранише народ и убијају га. А тај змај из претполитичког фолклорног имагинарија био је заправо суспитуција за сваког ко тирански влада, па био он цар или неки локални велможа. Тој фолклорној фигури тиранина Ниче супротставља нараштај змајеубица, који он не навешћује већ има прилике да га види свуда око себе, пре свега у простору два царства, аустроугарском и руском, која су, нарочито после револуције из 1848, преплављена тајним револуционарним друштвима, премрежена завереничким енклавама, у којима се сања један исти сан – збацили тирани и створили праведнији свет у којем би се живело „у целовитости и пуноћи“.

Цео јужнословенски простор укључен у „двојну“ монархију с правом се сматрао њеним најтруснијим подручјем. Јер на њему се догађало оно што се најмање очекивало: еруптивно буђење националне свети са снажном тежњом за јужнословенским уједињењем, рађање генерације жељне знања, страсно заинтересоване за политичке идеје, пре свега за оне превратничке, из којих настаје чврста идеолошка основа за преобликовање света. То више нису само роматичке тлапње песника које покрећу духове, то су сад чврсти политички програми у широком распону од смирене Херценове социјалистичке мисли, преко идеја о праведнијем друштву Чернишевског и *Комунистичког манифеста* до Кропоткиновог анархизма, око којих се окупљају млади бунтовници, док над свим лебди узнемирујућ Ничеов дух који

сеје очајање и нуди заслепљујућу наду.

Уклањање тиранина у том се часу не замишља, нити се могло замислити друкчије, до као чин његовог убиства, дакле, као индивидуални чин. Доказ томе је и низ покушаја атентата на поменутом простору, који претходе сарајевском и овоме служе као обавезујући пример. И тврдити да су ови млади атентатори тек пуко оружје којим оновремена Србија жели да оствари своје освајачке циљеве, значи порећи тим трагичним јунацима њихову самосвест, њихову идеолошку припремљеност која није стечена дрилом већ је црпљена из књига до којих су долазили избором по сродности и тако стицали знања која су увелико премашила она која су могли стећи за својих кратких и теобних боравака у том словенском „Пијемонту“. Њихове идеје о јужнословенском заједништву, њихове тежње за социјалном правдом немају никаквих додирних тачака с политичким циљевима Србије, дубоко заглибљене у Балканске ратове, иако бајроновски хрле да јој се придруже у њима. И овај „јуначки кабаре“ омаж је тим чистим младићским душама о којима Милена Марковић пише с разумевањем и дубоким осећањем сапатње.

У *Змајеубицама*, поменутих непосредним учесницима атентата придружију се, у улози помоћника, готово по Проповој схеми функција ликова у бајци: Данило Илић, једнако назван змајеубицом, иако сам не учествује у атентату, и пре свега би се могао сматрати неком врстом старијег братског заштитника који позива на стрпљење, на опрез и није „сигуран да је то прави пут“, Вељко Чубриловић, не мање суздржан од Илића у односу на радикалне намере школараца, уверен „да народ треба да се подиже просветно и културно а не на друге начине“, иако помаже будућим атентаторима да прокуријумчаре оружје (како је мало година потребно да се у младог човека усели опрез, обично називан мудрошћу!) и

сељак Митар, невољни учесник у истом послу, претрашен од саме помисли на оружје јер га породична историја учи да га се треба клонити (једино је он ту нетакнут знањем, нетакнут идеологијом, неко ко трпи и ничем се не нада).

Сви ови „гневни млади људи“ (названи *post festum* малдобосанцима) имају као непосредан узор, као *itago* мученика, Богдана Жерајића, тог усамљеника и меланхолика, неуспелог атентатора и самоубице, који упоредо чита Шилеровог *Виљема Тела* и Крпоткинову *Историју француске револуције*, и за кога се никада неће знати да ли је више био незадовољан светом или самим собом.

На другом полу тих узора и посредних помагача стоји Владимир Гађиновић, идеолог, учитељ и „светски човек“, који, далеко од балканског блата, којим је дуго крстарио, у срцу Париза, води разговоре са Троцким и размишља о томе „шта нам ваља чинити“.

И све овде поменуте актере једне свеопште европске побуне која ће се, са готово истим исходима за њене учеснике, завршити у крви и блату Првог светског рата и Октобарске револуције, Милена Марковић уводи у своју драму, стварајући од седамнаест слика „ланац побуда и узрока“ (Барт) како би се сагледало и схватило оно што је, као у свакој трагедији, било неминовно.

Како је испричана прича

Слике се нижу овим редоследом и свака има свој назив који је светлећим словима предочен гледаоцима: Учионица, Жерајићев гроб, Европа, Велики свет, Мали Гавро из Гламоча, Каменолом, Будућност, Гаврило и Данило, Гаврило љуби српску земљу, Београд Зелени венац, Пут оружја, Гаврило Принцип се опрашта са животом, Чабриновић се опрашта са животом, Атентат, Суђење, *Dance macabre*, Дама смрт и Гаврило Принцип.

Мирјана Карановић

Ниједна се слика не исцрпљује једним приказом, напротив, они се умножавају, брзо смењују и њихов след није стриктно хронолошки. У својој укупности, независно од начина исказивања, они илуструју тему дате слике, они су или њен животни контекст или њена психолошка подлога или њена лирско-медитативна експликација. При том свака слика има сведена али јасна амбијентална обележја, има одговарајућу атмосферу коју најчешће стварају прецизно одабрани споредни ликови, има особену језичку боју и ритам, који се не мењају само у дијалозима у зависности од места говора, пригодне ситуације, теме разговора и учесника у њему, већ и у сонговима и речитативним пасажима. (И ова би се свеопшта, опчињујућа полифоничност морала огледати и у редитељском поступку.)

Драма се отвара дидактичким искорак из времена основне повести, савременим приказом часа из историје на којем Учитељ покушава да дозна од ђака шта мисле о ономе шта је „било пред Први светски рат. Значи када је прекинуо валцер. Када је стала музика у парку, када су тела поплочала свет. Млада тела као ваша“. Њихови одговори профилишу генерацију *овде* и *сада*: смењују се и међусобно сукобљавају научене политичке фразе о устројству и неправедности света (што не значи да нису искрено изречене) са већ дубоко усађеним стереотипима о томе шта се може сматрати срећом и ко њу ремети и где се на крају диспута чује слабашан глас оне која мисли „да је диван дан“ и то је једино о чему она мисли.

У општем склопу драме то је нека врста драматизованог пролога који се, као групни савремени приказ, општом преобразбом свих претходних ликова, претвара у историјску чињеницу: „сонгом шест метака“ уводи се амблематична фигура Жерајића, као бљесак који се сурово гаси само једном једином реченицом: „Пуцо један а није погодио“. И прича која

затим следи, сама по себи целовита и у првом реду усредсређена на кратак животни пут змајеубица, биће приказана из разних визура и различитим начинима, биће смештена у различите просторе, у различите социјалне и професионалне миљее, да би нам била дата на увид и изложена суду оних (што ће рећи нас самих) на које се, у то нема сумње, односи мото *Замјеубица*, преузет из Јевађеља по Матеју, а чије почетне речи гласе: „Тешко вама књижевници и фарисеји, лицемјери...“.

Свет змајеубица у очима Европе и Великог света

За оне који управљају Босном после анексије, она се указује као антрополошка непознаница на коју се гледа са знатижељом, одбојношћу и односи се према њој са владарском самоувереношћу и обавезном окрутношћу и ништа од тога не излази из оквира типичног понашања колонизатор. Као што је и сан о њиховом свргавању вечни сан поробљених.

Милена Марковић посматра ту освајачку Европу у њеним најтипичнијим одликама: у њеној надмености (у којој већ клија семе расизма) и њеној тривијалности. И све у сценама са Европским научником увелико наговештава једну мрачну гротеску са милионима мртвих у позадини.

За оне који сањају о једном праведнијем свету Босна је мрачна и јадна и Гађиновићева слика о њој морала је подсећати његовог саговорника Троцког на Русију: иста „пометња, опортунизам, класни егоизам... лично уживање, ситно пилићарско“, с једне стране, и „гола патња“, с друге. И над свим лебди питање: на кога се ослонити, на кога рачунати у планираном „великом преврату“. А одговор гласи: „Омладина је решење“.

Живот, чежње и патње младих змајеубица

У животима Гаврила Принципа, Данила Илића и Недељка Чабриновића (о Трифку Грабежу драма нам даје најмање података) нема случајности, нема ниједног срећног искорака из њихове трагичне детерминисаности. Зато се морало знати из које средине потичу, ко су им родитељи, ко пријатељи и шта их је, сваког појединачно, навело да крену путем који су сами изабрали.

Кратким, историјски потврђеним подацима, Учитељ, као да наставља раније започети час, прави увод у сцене (слике) у којима се, уз ауторкино „опрезно домишљање“, обликују главни ликови. Сви они потичу из света сиромаштва и свима је њима својствена прерана, узнемирујућа зрелост. Обележени социјалним пореклом (сеоским, занатлијским, радничким), они имају несрећу да су још и отпадници од средине којој припадају: Принцип од најраније младости трпи подсмех сеоске средине из које потиче, Чабриновић је у сукобу са оцем, лојалним Цару, као што би био лојалан било којој другој власти, али зато суровим према најмањем знаку синовљеве непокорности, Илић, већ и сам измучен тешким радом и начет болешћу, с благим подсмехом бива прихватан у средини за чија се права бори. Њихово заједништво засновано је на истом циљу, који само ублажава, али не потиरे разлике међу њима. (Њихове животне путање, да их смрт није пресекла, сигурно би значајније показале те разлике.) Они јесу и пријатељи, али их њихова завереничка позиција нужно лишавала веће блискости. Она их истовремено чини недоступним за свет њима најближих и тиме појачава њихову усамљеност. Чак је и њихов боравак у Београду у знаку патње и одбачености. Њихов заверенички скуп на којем се кује план за атентат личи на сусрет земљака који свраћају

само у „своју“ крчму и имају поверења само у „своје“. И Милена Марковић подвлачи ту (можда и невољну) усамљеност истичући тиме самосталност њихових одлука и јасну разлику између њиховог родољубља и њихових политичких уврећа. (То потврђује и чињеница да се само у слици „Суђења“, заснованој у целиности на документима, један једини пут помиње Народна одбрана и то у питању које Председник суда не упућује учесницима атентата већ Вељку Чубриловићу.)

Да ли је Гаврило Принцип једини који је могао да изврши атентат?

Гаврило Принцип је једини од учесника атентата коме полази за руком да изврши заједнички наум. Испаливши неколико метака, он убија Франца Фердинада и његову супругу војвоткињу од Хоемберга. У једној од сцена са суђења, изјавивши пре тога да му није била намера да војвоткињу убије и да му је жао због тога, на питање Председника суда: „Зашто сте њу усмртили?“, Гаврило Принцип одговара двома кратким, одсечним реченицама: „То нисам хтео. *Жртва мора да буде*“. Но ово нису једине реченице којима се у *Змајеубицама* даје до знања да је он „човек посебног кова“. Оне се јављују не само на суђењу, већ и у разговорима с пријатељима: „За нас нема ни игранке ни девојака“; „Убијаћемо ми. Убијаћемо ми, само ја нећу тебе. *Ако не морам*.“; „Мени не треба нико да ме учи моралу. Ни отац ни поп ни било ко. Ја сам чврсто моралан човек. ... Из моје свести је мој морал. ... Из мог живота који се накупио и кључа са *једним јединим циљем*“. О тој посебности говори и његово држање, сасвим непримерено младом човеку и упадљиво различито од Чабриновићевог, рецимо. Сцена београдског сусрета Принципа, Илића, Чабриновића и Грабежа, у којој су изговорене горе цитиране реченице, има уводну дидаскалију, у којој се, поред осталог, каже: „Пред

Радован Вујовић

Чабриновићем вино, пред Гаврилом вода. Гаврило ћути мрко а Чабриновић је гласан“. Из те дидаскалијске слике природно следи све што Принцип изговара, поред осталог и ону хладну реченицу којом пресеца Чабриновићево усхићење животом. На његове речи: „Колики је живот, људи моји. Колики је живот, људи моји. А колико је Цар мали.“, Принцип само каже (да ли грубо, да ли резигнирано?): „Ето, зашто ја не пијем“. И ето зашто његова рука није задрхтала.

Но та чврстина, та упорност, одлучност, па и неумољивост, дуго су каљене. Он од најранијих дана зна шта не жели да буде, дакле ни трговац, ни писар, ни жандар (слутећи да би се једног дана, попут већине својих сународника, могао претворити у ситног дерикожу, захвалног Богу и Цару), као што зна да је његово људско право „да жели и да се труди“.

И свести све то само на пуку потребу за самодоказивањем једног слабашног младића кога су, због његове крхке грађе, како сам каже, „сматрали слабићем и човеком који је претераним читањем упропаштен“, или на бездушност фанатизованог терористе испраног мозга, значило би поништити људску способност саможртвовања и жељу да се нешто учини за добро других. И срећна је чињеница што је Милена Марковић ту способност и ту жељу препознала и што их сматра суштином тог младог бића чији је кратки живот протекао у суровом самоодрицању и општој прикраћености („и ја бих можда хтео да направим сина / и ја бих можда хтео да угледам море / и ја бих можда хтео песму написати / али ја сам из блата и ја ћу пуцати“). И зато из њеног Принципа, поред невероватне снаге која му је, поред осталог, за читаве две године, у односу на животе његових другова, само продужила казаматске патње, избија потресна туга, она коју осећа само неправдом уцељено дете.

„Историју пишу победници. Предања испреда пук. Књижевници фантазирају. Извесна је само смрт.“
(Данило Киш, „Славно је за отаџбину мрети“)

Змај је убијен а змајеубице то убиство плаћају сопственом смрћу, јер се не живи у времену бајке већ у времену Историје. Илић и Чубриловић бивају обешени истога дана, 3. фебруара 1915; поштеђени смрти због својих година, осуђени на двадестогодишњу тешку робију коју издржавају у Терезијенштату, у условима и у мукама који се могу поредити са онима из готских романа, змајеубице умиру овим редом: Чабриновић 21. јануара 1916, Грабеж 21. августа исте године, Принцип 28. августа 1918.

Ову причу о Сарајевском атентату Милена Марковић не пише из визуре победника, јер, поучена искуством XX века, зна да тај век није оставио за собом ниједног стварног победника. Она пише на подлози докумената које Историја не може лако да преради према својим потребама; нема у њеној драми ни предања, јер пук их није испрео, а сад је касно да се тога лати; њено „фантазирање“ заснива се на „могућном и вероватном“ и везано је за „патњу постојања“ и „беду људског тела“; она гледа на извесност смрти као на опомињућу истину. Зато се, пре епиплошког додатка, који је важан само као документарно заокруживање основне приче, *Змајеубице* завршавају сонгом *Danse macabre* кад „на сцену излазе сви у разним оделима које скидају са чивилука, неко је госпођа, неко протува, неко је господин, неко ђак“, и сви нас, као да су сишли с неке средњовековне гравире, позивају да се „сетимо смрти“. И кад се са овог реквијемског краја осврнемо на целу причу можда ћемо схватити да на путу „између два ништавила“ јуначка дела чине бољу страну људског живота.

ТУГА ТЕШКА ТОНУ

Интервју с Ивом Милошевић водила Јелена Ковачевић

Навршава се сто година од Принциповог атентата на престолонаследника Фердинанда. Шта те је кључно определило да поставиш Миленин комад *Змајеубице* који се бави младобосанцима и Гаврилом Принципом?

Кључно за овај комад јесте то што велича слободарски дух. Милена полази од претпоставке да су њени јунаци били борци за слободу који су се у дубокој и искреној вери жртвовали за добробит других. Може се са данашње безбедне дистанце размишљати о Сарајевском атентату на различите начине, али на крају остаје чињеница да је посреди чин побуне против опресије, неправде, окупације. А како данас гледамо на побуну? Не јавно, него дубоко у себи? То је питање које поставља представа. Дакле, она данас већ отрцана реченица, „пали за слободу“, у овом случају је заиста истина. Како данас гледамо на то? Да ли је из перспективе данашњег света и из духа овог времена могуће говорити о слободарском духу као идеалу који није заробљен само у митовима? Кад сам почела да размишљам о комаду, сетила сам се да сам у гимназији волела песму *Слобода*, граупе Азра. У том узрасту, рефрен песме ми је јако значао. Он гласи: „Слобода је жена. Узми је“. Како је то једноставна и тачна дефиниција! Слобода није компликована. Она је питање инстинкта, храбрости, жеље, одважности. Слобода је изазов, ризик, али и питање самопризнања, самопотврђивања. Сиоран би рекао: „рат не само против света, већ против сопствене заморености светом“. Представа се бави савременим односима, преиспитивањем шта би данас било јунаштво, бави се чежњом, заносом, антимамографанским и антикомформистичким, а то значи – слободарским духом, и то путем поезије. А, како каже Мирко Ковач, „поезија је привид, а привид се не тумачи, него лови пре него што се слике обликују“.

Драма *Змајеубице* није писана као историјска драма. Како видиш, у чему је њена истина?

Истина овог комада је у питању – где је дух слободе данас? Шта је с њим? Је ли дух слободе данас угрожен? Убиство није тема, оно је драмска околност, историјска чињеница. Али гађење, побуна очева против синова, оно чиме се у својој књизи *Гнев и време* бави Петер Слотердијк, то осећање дубоке, корените, суштинске неправедности света – то јесу теме којима смо се бавили.

У *Змајеубицама* ликови нису фиксирани. Колико се процес проба за глумце разликује од уобичајеног учења партитуре?

Веома се разликује. Пуно разговора, вежби, импровизација, бочних инспирација.

Твој досадашњи рад доказује да се лако и радо опредељујеш да поставиш на сцену своје савременике. Сарађујеш ли са Миленом?

Поштујемо текст који се изговара. Поштујемо драмску структуру. Са Миленом разговарам, али она не присуствује пробама.

Волиш да радиш са „својим тимом“. Али овог пута могло би се рећи да радиш с подмлатком Југословенског драмског. Какве квалитете у раду си тиме добила?

Туга младог човека је најтужнија. Њихове су емоције на посебан начин узбудљиве на сцени, јер су сирове, без талога искуства, промишљања, анализе, самоироније. Незадовољство светом, љутња због оног што изостаје је једно интезивно осећање, једноставно је. И тежи тону.

Слобода није божје сјеме па да ти га нетко да
слобода није захвалница прочитана абecedним редом
слобода није крилатица рекламног паноа
конструктивна критика постојећег стања

слобода је жена
узми је

слобода није подметање идеолошки закржљале форме
слобода није пометање идеолошки било какве форме
слобода није једноставан домаћи задатак
она је свијест о складу несклада несавршених људи

слобода те чека
узми је

датуми
сјећања
контрола лупа вратима
регуларна представа
ко не памти изнова проживљава

слобода није мизантропски одбачено кукавичје јаје
слобода није узајамно миловање идиотских глава
слобода није реферада станичних шетача
она је свијест о складу несклада несавршених људи

слобода је жена
узми је

Predrag Finci

ZAŠTO SAM UBIO FRANJU FERDINANDA

1.

Davno je bilo, malo bih o tome mogao.

A ona me pita što o tome mislim.

Kažem: „Ne mislim ništa“. Baš tako kažem: Ništa o tome ne mislim. Nisam imao nikakvo stajalište ni ranije, a ni sada. „Nije moguće, pa ipak ste u sve to bili upetljani, to vam je bio važan dio života, sami ste odabrali da to uradite, nitko vas nije tjerao...“. Sve je bilo baš tako, a ipak nisam ništa mislio, bar ništa ozbiljno. Jednostavno, bio sam mlad, prilika, u pitanju je slavna ličnost po kome bi u inozemstvu učas identificirali moj grad (Lawrence Durrell: „*A village like an instinct left to rust/Composed around the echo of a pistol-shot*“), bit će novaca, platit ću kiriju, kupit novo odijelo, a možda i na more. Shvatio sam to kao neočekivan poklon, kao nešto što se dogodilo jer se moralo dogoditi, kao nešto što je došlo i što će, kao i svaka igra, brzo i najednom proći. Tako je i bilo. Cijelu tu godinu sam dobro živio, konačno uspio pokupovati sve filozofske knjige do kojih mi je bilo, a i konobari me počeli pozdravljati s uvažavanjem. Dugo, doduše, nisam mislio da će to sve zajedno imati jačeg odjeka, ništa nisam očekivao, nikakvu slavu posebno,

iako sam za nekoliko dana odjednom bio u svim novinama, na ulici me počeli zaustavljati, oslovljavati drugim imenom, gnjaviti uvijek istim pitanjima i priglupim komentarima, u kavani prilaziti, jedna mi u krilo sjela, policajac mi se u dva ujutro nasmiješio. A i dalje mi nije bilo naročito stalo. Već ranije osjetih da ne bih mogao ostati u toj profesiji, osjetih da mi je mnogo više do stvari mišljenja i da nikako ne bih da budem neko drugi, da ne mogu da budem neko drugi, da me je čak pomalo i stid kada sam na sceni onaj koji nisam, jer mogu da budem samo ono što jesam. Baš tako je bilo.

2.

Što bih sada, poslije toliko godina, mogao reći o sarajevskom atentatu? Najjednostavnije bi bilo ponoviti da je atentat bio povod Prvom svjetskom ratu, a i razlog mnogih kasnijih dijametralno sučeljenih interpretacija. Atentat je neosporno bio značajan događaj, događaj po kome pamtimo i sve njegove učesnike, i Principa i Ferdinanda. Za sam grad to ipak nije bio najznačajniji događaj, nije bio ni presudan, a ni katastrofalan kao požari iz davnih, ni kao opsada i razaranje iz novih vremena,

Срђан Тимаров

ali je upravo taj događaj „svijetu“ bio i ostao ono po čemu najprije prepoznaju moj grad. Lokalni i „svjetski“ događaji nisu identični, a to pogotovo nisu stajališta o njihovom značaju i karakteru, ali se po ovom „svjetskom“ spominje i „lokalno“. Sto bih dakle mogao o tom događaju?

Mogu li jedno ubojstvo, dva pucnja, nesporan čin nasilja dovesti u vezu s Camusovim razumijevanjem anarhizma u *Pobunjenom čovjeku* (1951.), anarhizma koji Albert Camus slavi kao individualnu pobunu protiv nepravde i svakog oblika tiranije, kao dokaz neke vrste pravičnosti, kakve je bilo u atentatima (ruskih) anarhista, jer su oni svoje živote „razmjenjivali“ za tuđi, jer su dragovoljno išli u smrt nakon što bi ubili nekog predstavnika carske vlasti, što, istini za volju, nije nikakva utjeha ubijenom i svim onima kojima je ubijeni kao osoba ili utjelovljenje određenih vrijednosti bio blizak. Ili pak povezati ubojstvo s pojmom žrtvovanja (podjednako u religiji, kao i u revolucionarnim pokretima, jer im je fanatizam i život u imaginarnoj budućnosti zajednička crta), sa žrtvom koja bi da bude jedina žrtva i jedina odgovorna za svoja djela, premda je spremna uništiti sve što joj stoji na putu ka odabranom cilju, sa žrtvom koja u sukobu i svojoj borbi sve svoje daje za ono što je iznad njene postojeće egzistencije, jer se nada da će se iz njene borbe roditi novo i bolje.

Je li Mlada Bosna kao „revolucionarni pokret“ bila anarhistička ili teroristička organizacija, koja je težila oslobađanju zemlje i promjeni političkog sistema? Sigurno je da je bilo upliva različitih ideja, a u samoj organizaciji oprečnih interesa. Anarhizam je protiv svake dominacije, posebno protiv opresivnog državnog ustrojstva i njegove hijerarhije, a često mu se pripisuje spontanost, neorganiziranost (a ne „organizacija“) i (uzaludna) borba protiv sistema, pa je vremenom ovaj pojam, posebno kada je u pitanju individualni anarhizam, dobio neki romantičarski prizvuk i auru očajničkog poku-

šaja da se individua suprotstavi nadmoćnom društvenom uređenju. Zato je danas mnogo više u uporabi pojam terorizam, „prazni pojam“ kome se uvijek pripisuje drugačiji sadržaj: ovim pojmom je najprije označavano vladanje zastrašivanjem (u doba Francuske revolucije), a danas se terorizam opisuje kao nasilje nad onim što je dobro i lijepo i sve češće kao akcije „sila Zla“, koje vrše nasilje nad (zapadnom, a prije svega američkom) demokracijom. O tome na misaono provokativan način diskutira u svom instruktivnom tekstu *Filozofija i „rat protiv terorizma“* Alain Badiou (2003.). Ja bih terorizam definirao ovako: Terorizam je politički motivirani organizirani čin individualnog ili grupnog nasilja nad selektivno izabranim, a najčešće nezaštićenim osobama ili objektima.

Ovdje se treba prisjetiti još jednog gledišta o nasilju, onog koje je iznio Maurice Merleau-Ponty u svojoj knjizi *Humanizam i teror* (1947.). On je doduše govorio o komunističkom, „revolucionarnom nasilju“, ali ono nalikuje svakom drugom „oslobodilačkom“ i/ili „revolucionarnom pokretu“, jer je svaka želja za slobodom uznemiravanje postojećeg reda, a u slučaju nasilja i težnja ka rušenju ustanovljenog političkog poretka. Pobuna, prevrat, revolucija... uvijek postaje brutalna, razorna, puna krvavih sukoba, uvijek nosi žrtve i sije teror, ali kroz revolucionarno nasilje (koje ne treba ni uvijek ni svuda vrednovati mjerilima zapadnih demokracija) može da vodi i do slobode, do humanih odnosa među ljudima, do humanizma. Teško je izboriti slobodu bez upotrebe sile ili neka vrste golemog pritiska. Teror je, naravno, uvijek teror, bez obzira u ime čega i s kakvom motivacijom nastaje, ali je nekada nužan, posebno onda kada nema drugog načina da se zaustavi nepravda okupacije i da se ostvari pravo na slobodu. Zato Merleau-Ponty tvrdi da teror nije uvijek protivnik „humanizma“, nego može da vodi uspostavljanju boljih, humanijih odnosa među ljudima, premda ne poriče ni okrutnost ni nasilnost takvih poli-

tičkih i revolucionarnih djela i čak ih smatra nužnima, neizbježnim na putu ka boljem i pravednijem svijetu.

3. Anarhizam (kao društveni, a i kolektivni anarhizam) ima samo jednu zajedničku osobinu sa individualnim i grupnim terorizmom: upotrebu sile. Izvršilac nasilja unaprijed zna da može i sam biti ubijen. Njegova akcija je samo-ubilačka. Tako je bilo i sa Mladom Bosnom. Naravno, i u ovom slučaju mi povijesni događaj razumijevamo iz svoga Sada, iz situacije u kojoj je naše razumijevanje uvjetovano onim što sami živimo i iskušavamo. U balkanskim krajevima ovaj događaj je politizirani povijesni događaj. Zato o njemu nitko ne govori bez doze pristranosti. Podjele su bile očite odmah nakon atentata, a i danas su slične. Oni koji gaje simpatije prema djelu atentatora nazivaju Mladu Bosnu „oslobodilačkom“, oni na suprotnoj strani „terorističkom“ organizacijom. Iako se sam Princip izjašnjavao kao „Srbo-Hrvat“ i „jugoslavenski nacionalist“, svi ga smatraju Srbinom i u nekadašnjoj Jugoslaviji kao Srbina slave ili pak osuđuju. Srbi tvrde da je atentat bio čin pobune i borbe za slobodu, Bošnjaci i Hrvati uglavnom staju na stranu ubijenog i hvale Austro-Ugarsku vlast, „nije bila loša okupacija, bolja je nego kasnija sloboda“, što je nepoznate ulične „revizioniste povijesne istine“ navelo da na početku rata u Bosni uklonile u Sarajevu i „stope Gavrila Principa“, zapravo obilježje mjesta odakle je atentator pucao, kao da će time ukloniti i jednu povijesnu činjenicu.

Terorizam je uvijek terorizam „onih drugih“. Zlo je „njihovo“, dobro „naše“; zločin „njihov“, pravednost „naša“. Istini za volju, akcija Mlade Bosne je bila težnja ka oslobađanju od strane vlasti, ali nije bila izraz sveopćeg „narodnog nezadovoljstva“, pa iza atentata nije došlo do pobune širih razmjera, nego je došlo do žestokih nacionalnih podvajanja, nacionalnih sukoba u bosanskim gradovima a uskoro i do Prvog

svjetskog rata. Sa svim njegovim posljedicama.

4. Sklon sam tvrdnji da anarhistički pokret koji posegne za nasiljem zapravo maltretira svoj vlastiti narod. Kada to kažem ne mislim toliko na učinak samog pokreta, koliko na reperkusije vlasti nad onima koji su se pokretu priklonili i nad narodom iz koga je pokret izrastao, jer je pokret uvijek nemoćan i nikada ne uzrokuje stvarni prevrat ili radikalne promjene, a vladajuća struktura uvijek nemilosrdna, posebno kada je ugrožena, pa nakon „terorističke akcije“ sprovede rigorozne mjere i donese okrutne zakone. A u borbi protiv takve, opresivne vlasti nikada nije dovoljna samo individualna pobuna, koja je prije očajnička gesta nego učinkovita akcija.

Pravne posljedice takvog djelovanja su jasne: onaj koji posegne za nasiljem zakonski je kriv, jer ustaje protiv vladajućeg režima i njegovog zakonodavstva, i ukoliko bude uhvaćen ili u svojim nakanama onemogućen slijedi mu kazna, bez obzira na počiniteljevu motivaciju, jer nema zakona a ni etičke norme koja bi odobrala ubojstvo Drugog, ali jednako tome nema ni zakonodavca koji može naći dovoljno uvjerljive argumente da ukine prirodno pravo na vlastitu i opću slobodu, pa toga radi zakoni okupacionih vlasti ne obavezuju porobljenog, a porobljeni mu često poriču kompetencije i relevantnost, jer ne udovoljavaju njihovom poimanju pravde i ljudskog dostojanstva: Počinitelj svjesno, sračunato ustaje protiv postojećeg zakona i puca u to isto zakonodavstvo, koje smatra utjelovljenjem nepravde, a zakonodavac smatra svojom zakonskom obavezom da protiv takvog provede sankcije i da primjeni kaznene mjere. Etički aspekt ovog pitanja je još jasniji, jer dokazuje i potvrđuje jednostavni, usvojeni moralni zakon, prema kome nije dozvoljeno ubiti drugog čovjeka. Optuženi Princip je u svoju obranu rekao da je njegova meta bio predstavnik službene vlasti, da je

Дубравка Ковјанић

pucao u (i na dvoru neomiljenog) austrijskog nadvojvodu Ferdinanda, a ne u čovjeka Franju Ferdinanda, što znači da nije pucao neselektivno (žalio je što je ubio Ferdinandovu suprugu Sophiu), iz čega je lako zaključiti da je atentator zapravo pucao u simbol, a ne u osobu. Ali, i ubojstvo službenog lica je jednako ubojstvo i u nekim slučajevima se smatra čak težim prestupom. Mogao je optuženi doduše reći da je bio u pitanju okupator, dakle osoba koja vrši nasilje u njegovoj zemlji, ali bi pritom valjalo dodati da je bila u pitanju takva okupaciona vlast koja je dozvoljavala razne političke aktivnosti i postojanje autonomnih nacionalnih kulturnih institucija i organizacija, pa se legalnim putem moglo težiti izmjeni postojećeg stanja i napokon općem oslobođenju. Stvar se na emocionalnom planu posebno komplicira kada čovjek pomisli da je i taj predstavnik vlasti bio nekome mio, da je i on bio i opet trebao biti otac, da je nekome bio draga osoba. A što bismo tek mislili i osjećali kada bi bila u pitanju nama bliska osoba ili kada bi se nama bliska osoba našla u takvoj situaciji? Ili bar ona do čijih moralnih i političkih vrijednosti držimo, kada bi bila u pitanju osoba do koje nam je ili ona s kojom dijelimo zajedničke vrijednosti i interese?

5.

Nije lako pravdati ubojstvo drugog, ma kako uzvišen i svet bio cilj ubojice, prije svega zato što je taj cilj uzvišen i svet ubojici, ali ne i ubijenom: ne može počinitelj zlodjela biti moralni kriterij, a njegova žrtva odgovorna za ubojstvo. Doduše, atentator je izjavio da nije htio pucati u čovjeka, nego u uniformu, u nadvojvodu, u predstavnika Dvora i okupatorske Vlasti. Ali, i kada je shvaćen i slavljen kao „borac za slobodu“ terorist ostaje terorist. Atentator je bio mlad čovjek, gajio je neke svoje nedovoljno artikulirane ideale, slutio ovo i ono, fanatično vjerovao u svoje južnoslavenske ideje (koje je kasnije upropastila velikosrpska ideologija, u koju je bila ugrađena želja za vlasti-

tom nacionalnom dominacijom), mnogo toga nije shvaćao, pa niti je znao niti je mogao znati da li je postao dio šire zavjere i zakulisnih političkih obračuna, a pogotovo ne kakve sve konzekvence i reakcije njegov čin može proizvesti. A upravo zato što nije (dovoljno) znao, mogao je nepokolebljivo vjerovati u ono što je činio. Ubijeni je pak znao da ima razloga za strahovanje, ali je ipak došao na otvaranje sarajevske bolnice, došao da obiđe malu pokrajinu, da se pokaže, da dokaže da je dostojan prijestolja, Carstva, da demonstrira svoju vjeru i snagu carevine. Jedna za njega ne previše važna, premda riskantna životna epizoda odluči o njegovom životu i životu njegove supruge (Romantici bi rekli da su se morali sresti dva sanjara, da su se morali ujediniti u smrtnom zagrljaju ubojica i ubijeni, dvojica kojima je nadasve bilo do budućnosti, a nijedan je nije imao, dvojica, od kojih je jedan snio o ujedinjenju svih Slavena, a drugi o vječnosti Carstva i zato obojica postali žrtve vlastite vjere). Istraživači dokazuju upetljanost srpske tajne službe (Crne ruke) u atentat, a pričalo se i o mogućoj konspiraciji dvora, koji se htio osloboditi nadvojvode, posebno njegove žene i započeti rat. A možda je sve ipak bila samo dobrodošla slučajnost. Prvi svjetski rat bi se dogodio i da nije bilo atentata u Sarajevu. Rat je bio pripremljen, tražio se i eto našao povod. I našli su ga u atentatu, koji je označio i sam grad u kome se dogodio.

6.

Prvo sam Principa igrao u filmu Fadila Hadžića (1968.). Poslije mene, u Bulajićevoj verziji *Sarajevskog atentata* (1975.) Principa je igrao Irfan Mensur. Kada mi jedan reče da će Principa valjda jednom konačno igrati i netko tko je Srbin, ta mi opaska zazvuča nekako prijeteće, nedobro. Kasnije sam, nakon što završih svoj izlet u glumu, zapisao da „nisam ubio samo Ferdinanda, nego, kao loš glumac, i Principa“. *Sarajevski atentat* u kome sam igrao, naravno, nije uopće dobar film, ali je to ipak bio film

snimljen s vrlo malim sredstvima, sa najviše dva „dubla“ po kadru, s četiri teške, masovne scene, a snimljen za samo jedanaest dana! Ono što je vrlo rijetko, igrao sam isti lik iste godine i na sceni u predstavi *Veleizdajnički proces*, a u režiji i adaptaciji Radoslava Zlatana Dorića. Predstavu smo igrali dosta dugo u sarajevskom Kamernom teatru. Tekst je zapravo bio zapisnik sa suđenja Principu i drugovima, pa sam s pomoću ove rekonstrukcije stvarnog procesa saznao malo više i o Mladoj Bosni i Crnoj ruci i samim atentatorima. Premda sam na sceni „ušao u lik“, ipak nisam, rekoš, puno osjećao za Principa, ali mi moje starije kolege,iskusni glumci koji su u predstavi igrali tužitelje, sudce i obranu, rekoše da nisam bio nikad bolji nego kada sam svoju ulogu odigrao poslije jedne neprospavane noći, umoran, valjda potpuno bez sebe. Ali se glumom nisam više htio baviti.

Zahvalio sam se na svim potencijalnim novim ulogama, a pred kraj snimanja jednog filma napravih skandal i napustih snimanje odlučan da više nikada ne stanem pred kameru kao glumac. I više nisam. Nisam ni slutio da ću, evo, o svojoj jedinoj filmskoj ulozi ili točnije, o liku koga sam igrao, mnogo godina kasnije ponovo misliti, i, eto, ovo smisliti. Ne baš o povijesti, jer povjesničar nisam, ali sigurno o tome što jedna osoba, jedan lik i njena gesta, jedan događaj koji je osoba proizvela i onaj kasniji kome događaj bijaše povod, može da znači. Možda sve samo zato što sam svojedobno u sebi tražio što je i kakva bila ili mogla biti osoba atentatora. Ili možda zato što smo svi mi, a u Bosni posebno, dugo, a na različite načine osjećali posljedice tog događaja. Osjećali bez obzira što smo o samom događaju i njegovim akterima mislili.

ps.

Kao dječak zaljubih se u jednu djevojku, za mene tada „tetu“, koja me učila plivati. A imala je momka, glumca Berta Sotlara. Mnogo mi je bio mrzak. On je poslije igrao Franju Ferdinanda. Ja ga iza ugla sačekah kao Gavrilo Princip.

Хронолошки преглед значајних политичких убистава од 1792. до 1914. године

1792.	Шведски краљ Густав	1868.	Канадски парламентарцац Томас д'Арси Макги
1793.	Вођа француске револуције Марат	1869.	Гувернер Бургоса Гутијерес де Кастро
1793.	Надбискуп од Арла	1869.	Руски студент Иванов
1801.	Руски цар Павле	1870.	Шпански председник владе маршал Хуан Прим
1804.	Француски генерал Пишегри	1870.	Француски политичар Виктор Ноар
1808.	Султан Селим	1872.	Поткраљ Индије Ричард Саутвел Бурк
1810.	Шведски маршал Аксел Ферсен	1875.	Председник Еквадора Габријел Гарсија Морело
1812.	Британски председник владе Персивел	1876.	Султан Абдул Асиз
1815.	Француски маршал Гијом Мари Ан Брин	1876.	Велики везир Хусеин Авли
1817.	Карађорђе Петровић	1879.	Гувернер Харкова Кропоткин
1819.	Агент руског цара Аугуст Фридрих фон Коцебуе	1881.	Руски цар Александар II
1820.	Француски престолонаследник војвода од Берија	1881.	Амерички председник Гарфилд
1829.	Руски амбасадор Александар Сергејевич Грибоједов	1882.	Подсекретар Ирске Берк
1829.	Гувернер Буенос Аиреса Мануел Дорега	1882.	Главни секретар Ирске Кавендиш
1841.	Кнез Каподистрија	1882.	Египатски паша Мехмед Али
1848.	Италијански државник Пелегрино Луиђи Едоардо Роси	1883.	Руски полицијски функционер Судајкин
1854.	Војвода Карло од Парме	1885.	Бискуп Хенингтон
1860.	Кнез Данило	1886.	Француски индустријалац Ватрин
1865.	Амерички председник Линколн	1890.	Руски генерал Селиверстов
1868.	Кнез Михаило	1891.	Британски функционер у Индији Квинтон
		1892.	Бугарски дипломата Вуцовић

1893. Председник општине Чикага Харисон
 1894. Председник Француске Карно
 1895. Председник бугарске владе Стамболов
 1895. Индијски низам Ул-Мулк
 1896. Персијски шах Наср-ал-Дин
 1896. Председник Уругваја Борда
 1897. Председник шпанске владе Кановас
 1898. Председник Гватемале Бариос
 1898. Аустријска царица Елизабета
 1898. Председник Доминика Еро
 1899. Италијански парламентарцац Палермо
 1900. Британски конзул у Боливији Лајал
 1900. Италијански краљ Умберто
 1901. Руски министар Богољепов
 1901. Амерички председник Мекинли
 1902. Руски министар Сипјагин
 1903. Краљ Александар Обреновић и краљица Драга
 1903. Руски гувернер Богданович
 1904. Гувернер Финске генерал Бобриков
 1904. Руски министар Плеве
 1904. Гувернер Кавказа Богославски
 1905. Фински сенатор Јонсон
 1905. Велики кнез Сергеј
 1905. Шеф московске полиције Шувалов
 1905. Председник грчке владе Делијан
 1905. Курландски функционер Хенингс
 1905. Јеврејски члан Думе, Херценштајн
 1906. Московски гроф Игњатијев
 1906. Шеф петроградске полиције Лауниц
 1907. Гувернер Варшаве Лијарпарски
 1907. Бугарски председник владе Петков
 1907. Амерички гувернер Штојненберг
 1907. Председник персијске владе Амин-султан
 1908. Португалски краљ Карлос и престољнаследник Луј Филип
 1908. Гувернер Галиције Потоцки
 1908. Британски функционер у Африци Скот
 1908. Британски агент у Индији Госаин
 1909. Британски државни тужилац у Бенгалу Бизуаз
 1909. Ђурђијански принц Дижавоков
 1909. Албански политичар Фени
 1909. Јапански принц Ито
 1910. Председник египатске владе Бутрус-паша Гали
 1911. Шеф полиције у Калкути Чакравати
 1911. Председник руске владе Столипин
 1911. Председник Доминиканске Републике Касерес
 1912. Председник шпанске владе Мендес
 1912. Гувернер Самоса Копасис
 1913. Председник Мексика Мадеро
 1913. Аустријски социјалиста Шумајер
 1913. Грчки краљ Ђорђе
 1913. Командант турске војске Назим-паша

Као извор за овај преглед Владимира Дедијера послужиле су следеће публикације: *The British Annual Register*, *Encyclopedia Britannica*, Eleventh edition, *The World Almanac*, 1962, *The Dictionary of National Biography*, *Encyclopedia of Russia and the Soviet Union*, *The Century Encyclopedia of Names*, као и књиге: F. Venturi, *The Roots of Revolution*, J. Maitron, *Histoire du mouvement anarchiste en France* итд.

Милан Марић

Gorčin Stojanović

OSUĐENI NA SLOBODU

Devetog marta hiljadu devetsto osamdeset treće, na skretanju u Bulevar iz ondašnje General Ždanove (trebalo bi Ždanovljeve, ali je niko tako nije zvao, kao što je i Ljermonotovljeva uglavnom „Ljermontova“, jer ko bi se još zamario takvim sitnicama, nema se za to vremena) dvojica jermenskih očajnika, danas nedvosmisleno terorista, pucali su na ondašnjeg turskog ambasadora u Beogradu. Bulevar više nije revolucije, nego Kralja Aleksandra, Ždanovljeva je Resavska, a ono što se dogodilo posle atentata, sasvim je neponovljivo. Za atentatorima koji su bežali Tašmajdanom, pojurili su, pored jednog policajca, i jedno umirovljeno vojno lice i mladić po imenu Željko M. Savladali su ih, a sudbina ubica u pokušaju, baš kao i njihovih žrtava, nije više deo ove priče. Jer, Željko M., momak koji je bez razmišljanja, vođen instinktom pravednika, potrčao za naoružanim strancima – zapravo je jedina prava žrtva ovog atentata. Ubijen je, na ulici, u centru prestonice jedne slobodne zemlje, zato što je vršio svoju slobodu – takvu koja isključuje oduzimanje tuđeg života.

Godinu dana kasnije, riječka grupa Paraf, na svom trećem i posljednjem albumu Zastave, objavila je pesmu Željko, setni džojdivižnovski napev o čoveku koji je učinio stvar potpuno nezamislivu – žrtvovao je svoj život na oltar slobodnog duha svoje zemlje. Ili njegova privida: to nikad nećemo znati. *Tko zna koliko je snova/koliko je metak ugasio snova/za ovaj san/što se marljivo slaže*, tako pevaju Parafi. O kom je snu reč? O onom istom zbog kojeg je jedan drugi mladi očajnik, sedamdeset godina ranije, u etičko-povesnom paradoksu, oduzeo život jednom budućem caru, da i sam skonča, kao pas, za taj isti san? Pohitajmo, pesma će sve reći: *hladiš sebe, Željko/na pločniku mokrom/kako si samo/pod pravim kutem/u povijest ušao* – i tu ćemo, na čas, stati, jer sledi ključni distih, onaj zbog kojeg sve ovo i pripovedamo – *pamtit će te narod/ko Gavrila Željko*.

Narod nije zapamtio Željka M. Čak i najokoreliji pankeri, čak i ako su voleli Paraf, a Paraf je trebalo voleti, bio je to prvi pank bend u SFR Jugoslaviji, pre ljubljanskih Pankrta koji

su odneli povesni *šnjur*, čak ni izraziti ljubitelji, ne sećaju se više o čemu je govorila pesma nazvana jednostavnim, u ono vreme čestim, imenom, lišenim jasnog plemenskog pripadništva, imenom u kome se sadrži reč kojom se može opisati ceo jedan vek, cela jedna ljudska situacija, reč-pokretač: *želja*.

Narod, međutim, nije čestito zapamtio ni Gavrila. Sklanjanje u kutke povesti počelo je odmah, gotovo istog časa kada je ono zbog čega je počinjeno jedno dvostruko ubistvo i žrtvovano nekoliko života, uopšte imalo nastati. Gavrilo Princip imao je ulice u gradovima Jugoslavije, ali ne u svim, poput živućeg operetnog diktatora i bulumente drugih mladih ubica što su tuđe živote oduzimali, a svoje davali *za san što se marljivo slaže*. I to nisu bile glavne ulice, o, ne, nikako. Beogradska ulica Gavrila Principa ne izgleda ni danas osobito reprezentativno. Dve-tri kafane, lokal čuvenog centarfora iz jedne od naših *izgubljenih generacija*, park u kome se obavlja kupoprodaja želje po najnižim cenama, radnje sa robom što se obično prodaje u predgrađima, poslednja beogradska bonbondžijska radnja – to, međutim, kao da pripada svetu one iste margine koju je, svojim hicima, zauvek napustio Gavrilo P. *Gladan i krvav je narod moj/A sjajna prošlost je laž*, pevao je jedan drugi mladi očajnik, i još zahtevao: *Ubici dište* (baš tako, ujednačeno po zvučnosti, „dište“, a ne „diž'te“, kao da valja udahnuti taj opijajući gutljaj slobodnog zraka, udisati ga ne zagrcnuvši se) *Vidovdanski hram*. Hram nije dignut, Vidovdan je potrošena metafora, izraubovana nečasnom upotrebom uskogrudih ćifta, sjajna prošlost piše se ponovo. I sve je manje sjajna. Tako i jedan *zatočenik slobode*, zaverenik želje za slobodom, otelotvoreni duh najpre ljudske, a potom i narodne (ali ne *narodnjačke*) potrebe za slobodom, biva skrajnut, ako već nije upotrebljen za kakav mali, niski, podli i beznačajan cilj.

Gavrilo je Princip, princ i princip slobode. Zvuči patetično? Tako i treba da zvuči, ako se

kome tako čini. Reč *sloboda* nije od najvažnijih, tako to izgleda ovde i sada, u svetu moralnog vetropirstva i etičke neusredsređenosti. Gavrilo – a kad se kaže Gavrilo, misli se: Grabež, Čabrinović, Mehmedbašić, Žerajić, Jukić, Kranjčević, Andrić, Mitrinović, Ilić, misli se unazad, sve do Štrosmajera, Gaja, Kopitara, Njegoša, Vuka, misli se i još dalje unazad i još bar malo napred – Gavrilo, dakle, jest izvesna vertikala, osovina, axis sveta koji je u većitom nastajanju i u stalnom nestajanju.

Pesma *Željko* je i pesma o dubokoj usamljenosti. Hladeći sebe na pločniku, zaboravljeni mladić slika je one iste samoće u kojoj obitavaju đaci što su po Apelovoj obali čekali budućeg vlastodršca carevine koja je ćudljivom voljom svetskih moćnika dobila njihovu zemlju kao što se dobija imendanski dar, carevine koja je sagradila po hiljadu kilometara cesta i pruga, zauzdala reke, otvorila dve-tri gimnazije i jedan muzej, zauzvrat držeći da ima pravo na posed njihovog duha i nedvosmilenu poslušnost – čekali, dakle, tog budućeg Cara, da ga smaknu pre nego što bude kasno. Epohalno kasno. Ostavljeni od svih, od onih koji su im dali oružje, onako kako oni oružje uvek i daju, kukavički, *hinjski*, u potaji, ostavljeni od onih zbog kojih su sve i činili, ne u njihovo – nego u svoje ime, a zbog ljubavi za one, ispostaviće se, kojima sloboda nije neophodnost, nego izlišni luksuz, ostavljeni od epohe koju dokidaju i one koja tek ima nastupiti, sami u svetu i sami sa svetom, Gavrilo i njegovi, uprkos svemu, učinili su epohalni preokret: srušili su jednu veliku laž.

Jedina njihova nevolja nije u tome što su izvršili ubistvo. Nevolja je u tome što laži umeju da budu prijatne.

Драме Милене Марковић у Југословенском драмском позоришту

ПАВИЉОНИ или КУДА ИДЕМ, ОДАКЛЕ ДОЛАЗИМ И ШТА ИМА ЗА ВЕЧЕРУ

Театар „Бојан Ступица“
26. април 2001.

Редитељка Алиса Стојановић; *Сценограф* Дарко Недељковић; *Костимографкиња* Зора Мојсиловић Поповић; *Музика* Sunshine; *Сценски покрет* Ивица Клеменц

Улоге: Јосиф Татић (Кнез), Цвијета Месић (Лепа), Паулина Манов (Ђера), Срђан Тимаров (Џига), Радивоје Буквић (Маџан), Наташа Шолак (Мала), Гордан Кичић (Ђопа), Рада Ђуричин (Баба Добрила), Бранка Петрић (Баба Људмила), Небојша Миловановић (I Лопов), Горан Даничић (II Лопов)

ШИНЕ

Театар „Бојан Ступица“

25. новембар 2002. (од сезоне 2003/04, на Сцени „Љуба Тадић“)

Редитељ Слободан Унковски; *Сценографија и костимографија* Ангелина Атлагић; *Драматург* Марина Миливојевић Мађарев; *Музика* Небојша Игњатовић; *Кореографија* Маја Милановић; *Сценски говор* Љиљана Мркић Поповић; *Асистент режије* Ксенија Крнајски

Улоге: Борис Миливојевић (Дебил), Сергеј Трифуновић / Горан Шушљик (Јунак), Небојша Глоговац (Гадни), Јелена Ђокић (Рупица), Маринко Маџгаљ (Масни 1, Пецарош, Домородац), Небојша Миловановић (Масни 2, Пецарош, Домородац), Никола Ђуричко (Весели)

БРОД ЗА ЛУТКЕ

Сцена „Љуба Тадић“

5. јун 2006.

Редитељ Слободан Унковски; *Сценографкиња* Мета Хочевар; *Костимографкиња* Јелена Проковић; *Сонгови* Рамбо Амадеус; *Сценски говор* Љиљана Мркић Поповић; *Асистенти режије* Маја Шимић, Милан Нешковић

Улоге: Љубинка Кларић (Мама), Марија Каран / Бојана Тушуп (Велика сестра), Сузана Лукић (Мала сестра), Дубравка Ковјанић (Алиса, Мала сестра), Слобода Мићаловић (Снежана), Воја Брајовић (Уча), Војин Ђетковић (Љутко), Љубомир Бандовић (Поспанко), Бранислав Лечић, Никола Ђуричко, Горан Шушљик, Борис Исаковић, (Патуљци), Милена Ражнатовић (Златокоса), Никола Вујовић (Медведић), Богдан Диклић (Тата медвед), Тамара Вучковић (Мама медвед), Тања Пјевац (Палчица), Борис Исаковић (Жабца), Милица Михајловић (Принцеза), Бранислав Лечић (Ловац), Никола Ђуричко(Орлић), Анђелика Симић (Жена), Никола Ђуричко (Орао), Горан Шушљик (Ивица), Тијана Младеновић / Соња Колачарић (Марица), Јасмина Аврамовић (Вештица)

Биографије

ИВА МИЛОШЕВИЋ

Дипломирала позоришну и радио режију на ФДУ у Београду.

У београдским позориштима режирала – у ЈДП: *Из јуначког живота грађанства* Карла Штернхајма, *Драма о Мирјани и овима око ње* Ивора Мартинића, *Федрина љубав* Саре Кејн, *Разваљивање* Нила Лабјута и *Shopping and Fucking* Марка Рејвенхила; у Атељеу 212: *Ревизор* Николаја Гогоља, *Прослава* Т. Винтерберга, М. Рукова и Б. Хансена, *Змијско легло* Василија Сигарјева и *Пут до Нирване* Артура Копита; у Позоришту на Теразијама: *Глорија* Ранка Маринковића (мјузикл); у Битеф театру: *Магично поподне* Волфганга Бауера; у Малом позоришту „Душко Радовић“: *Принцеза на зрну грашка* Х.К. Андерсена и Неде Радуловић и *Мала сирена* Х.К. Андерсена и Срђана Кољевића; у Позоришту „Бошко Буха“: *Принцеза и жабац* Игора Бојовића; у Позоришту лутака „Пиноккио“: *Вук и седам јарића* Љубинке Стојановић.

У Новом Саду – у СНП: *Painkillers* Неде Радуловић и *Приче из Бечке шуме* Едена фон Хорвата.

У Народном позоришту Сомбор: *Казимир и Каролина* Едена фон Хорвата.

У Народном позоришту Ужице: *Чудо у Шаргану* Љубомира Симовића.

У Македонији, у Народном театру „Војдан Чернодрински“ у Прилепу: *Много буке ни око чега* (Многу врева за ништо) В. Шекспира.

Добитница је награда за режију „Бојан Ступица“ и „Љубомир Муци Драшкић“, као и годишњих награда за режију СНП и ЈДП.

Са својим представама гостовала на фести-

валима у Боготи (Колумбија), Сан Хозеу (Костарика), Гуадалахари (Мексико), Сибиу (Румунија), Мадриду, Риму, Ријеци, Сплиту, Умагу, Сарајеву, Брчком, Бања Луци, Котору, Будви, као и на свим важним фестивалима у Србији.

ГОРЧИН СТОЈАНОВИЋ

Дипломирани редитељ, аутор четрдесетак сценографских решења за своје и представе других редитеља.

Награде за сценографију: Награда за сценографију на фестивалу „Јоаким Вујић“, 2013. – за представу *Чудо у Шаргану* Љ. Симовића, режија Ива Милошевић, НП Ужице; Најбоља сценографија на фестивалу Театарфест „Петар Кочић“, Бања Лука, 2012, за представу *Драма о Мирјани* Југословенског драмског позоришта по тексту Ивора Мартинића, у режији И. Милошевић; сценографија за представу *Мала сирена* Малог позоришта „Душко Радовић“ у режији И. Милошевић део је награде Гран при бијенала Yustat за укупну визуелност, Београд, 2006. Сценографије у ЈДП: *Shopping & Fucking*, *Разваљивање*, *Лулу*, *Федрина љубав*, *Елијахова столица*, *Драма о Мирјани*, *Из јуначког живота грађанства*, *Госпођица*, *Издаја*.

МАЈА МИРКОВИЋ

Дипломирала на Факултету примењених уметности и дизајна и магистрала на Групи за сценски дизајн Универзитета уметности у Београду. Члан УЛУПУДС-а.

У ЈДП-у је радила костиме за представе: *Драги тата*, *Банат*, *Федрина љубав*, *Замак*, *Превођење*, *Како вам драго*, *Драма о Мирјани и овима око ње*, *Рођени у YU*, *Елијахова столица*, *Изгнаници*, *Није смрт бицикло* (да ти га украду).

Делује на пољу костимографије, визуелне уметности, теорије извођачких уметности и поезије. Сарађивала с уметницима различитих стваралачких профила у земљи, региону и иностранству на деведесет позоришних представа и других уметничких пројеката у области теорије и праксе извођачких уметности. Излагала на две самосталне и

Јована Гавриловић

двадесет две колективне изложбе у земљи и иностранству. Учесница Бијенала архитектуре у Венецији 2004. године као један од аутора мултимедијалног уметничког пројекта „СД-02: место Крстац“ у оквиру националне поставке Србије и Црне Горе „Монтенегрин Еко-лаб“.

Добитница је неколико признања за костимографију, међу којима и Стеријине награде 2011. године.

ВЛАДИМИР ПЕЈКОВИЋ

Апсолвирао на Одсеку за композицију Факултета музичке уметности у Београду у класи проф. Зорана Ерића. Од средине деведесетих у његовом раду преовлађује компоновање музике за позоришне представе (за које је награђиван више пута), ТВ серије, филмове... У ЈДП-у је компоновао музику за представе редитељке Иве Милошевић: *Разваљивање*, *Федрина љубав*, *Драма о Мирјани и овима око ње* и *Из јуначког живота грађанства*; представе у режији Марка Манојловића: *Смрт*, *Ноћ убица*, *Небески одред*, *Само нека буде лепо*; затим, за представе *Рођени у ЈУ* (редитељ Дино Мустафић), *Вишњик* (редитељ Дејан Мијач).

БОРИС ЧАКШИРАН

Кореограф, костимограф, сликар и редитељ. Оснивач и уметнички директор плесног театра ЕРГстатус од 1998.

Са ЈДП-ом сарађивао је до сада у својству костимографа и сценографа на представама: *Милена из Прага*, *Говор мочваре и ћутање мора*, *Хамлет* у режији Горчина Стојановића, *Луди од љубави*, *Мајн Кампф*, *Последњи дани човечанства*, *Разваљивање*, *Смрт*, *Болест породице М*.

Урадио је преко 30 кореографија у земљи и иностранству. Од 1996. гостује као кореограф и педагог у Израелу (МАСПА; универзитети у Хаифи, Тел Авиву; Академија Рубин у Јерусалиму), а 1995–2002. руководио је фестивалским кореографским програмима у Пољској и Италији.

Као костимограф радио је у позоришту, на телевизији и филму и сарађивао с водећим светским компанијама за израду костима.

Члан, оснивач и често на дужности председника неколико уметничких удружења.

Заступао је нашу земљу на скуповима у области инклузије особа са инвалидитетом у области плеса, уметности у лечењу и уметничког рада са младима с траумом и ратним ветеранима. Оснивач светског удружења ИИАН – Интернационалне мреже инклузивних уметности. Уметнички директор Фестивала друштвено ангажованог театра „Ван оквира“ у Београду.

Освојио је бројне награде за костимографију и савремени плес.

НИКОЛА РАКОЧЕВИЋ

Члан ЈДП од 2012. године.

Дипломирао на ФДУ, у класи професорке Биљане Машић.

Улоге које је остварио у Југословенском драмском позоришту: *Василије Николајевић Жадов (Учно место)*, *Родион Романович Раскољников (Злочин и казна)*, *Родриго (Отело)*, *Франсоа (Полиграф)*, *Добривој (Банат)*, *Зоран (понекад Марко) (Барбело, о писима и деци)*.

Игра и у Београдском драмском позоришту, као и на филму (*Кругови*, *Скидање*, *Шишање*) и телевизији.

Уврштен међу десет најбољих младих глумца (*Shooting Stars*), који су представљени на Берлинару 2014.

МИЛАН МАРИЋ

Дипломирао глуму на Факултету драмских уметности у Београду у класи Биљане Машић 2013. Члан Југословенског драмског позоришта од 2013.

До сада је играо у представама Крушевачког позоришта, Битеф театра, Атељеа 212, Дадова. У Југословенском драмском позоришту остварио је улоге: *Тока у Сумњивом лицу*, *Еуген Хинкеман у Хинкеман: Шта мора нека буде (ФДУ/ЈДП)*, *Пословођа Весо Ружић у Госпођици*, а игра и у *Млетачком трговцу* и *Тартифу*.

РАДОВАН ВУЈОВИЋ

Дипломирао 2005. на Факултету драмских уметности, у класи проф. Биљане Машић.

Члан ЈДП од 2010. године, а пре тога био у ангажману у Позоришту „Бошко Буха“.

Улоге у ЈДП: Месрин (*Расправа*); Фердинанд Штадер (*Сањари*); Алексеј Сергејевич Буланов (*Шума*), Милан (*Тако је морало бити*), Дамис (*Тартиф*), Миша (*Швабица*), Орландо (*Како вам драго*), *Метаморфозе*, *Рођени у ЈУ*, Вића (*Сумњиво лице*), Касио (*Отело*).

Сарађивао је с Атељеом 212, Звездара театром, Српским народним позориштем у Новом Саду, Позориштем на Теразијама, Шабачким позориштем, Битеф театром.

Добитник две Годишње награде ЈДП-а. Награђен је из Фонда „Дара Чаленић“ за најбољег младог глумца 2009.

СРЂАН ТИМАРОВ

Дипломирао глуму на Академији уметности у Новом Саду у класи професора Радета Марковића. Био је члан Српског народног позоришта у периоду 1996–2001, а члан Југословенског драмског позоришта је од априла 2001. године.

Улоге остварене у ЈДП: Онисим Панфилович Беолгубов (*Уносно место*), Дајца Владо/Ратко (*Госпођица*), Он (*Само нека буде лепо*), Човек (*Записи из подземља*), Лоренцо (*Млетачки трговац*), Доктор, Какамбо, Сесил (*Кандид или Оптимизам*); Матијас Хојзер (*Банат*); Филип (*Драги тата*); Брита (*Супермаркет*); Пир (*Андромаха*); Џига (*Павиљони*).

Осим са СНП-ом, сарађивао је с Новосадским драмским театром, Атељеом 212, Београдским драмским позориштем, Мадленијанумом, с Трупом Торпедо и Белефом.

Добитник Стеријине награде.

МИРЈАНА КАРАНОВИЋ

Дипломирала глуму на ФДУ у Београду. Чланица ЈДП 1988–2001, када је постала декан Академије уметности.

Остварила преко педесет позоришних улога, како у ЈДП тако и у другим театрима у региону и земљи.

Избор улога у ЈДП: Мирјана (*Драма о Мирјани и овима око ње*), у *Рођени у ЈУ*, Федра (*Федрина љубав*); Кучкара (*Барбело, о псима и деци*); Гертруда у *Хамлету*; у два

наврата, Зеленићка у *Родољупцима*; Живка министарка (*Госпођа министарка*); играла је и у чувеним представама: *Дозивање птица*, Евдокија (*Буре барута*), *Плава птица*, Лиз (*Позоришне илузије*), главна женска улога у *Нижинском*...

Одиграла је низ главних улога у култним југословенским и ex-југословенским филмовима. Добитница Стеријине награде, Награде „Жанка Стокић“, бројних позоришних и филмских награда интернационалног карактера, пет Годишњих награда ЈДП, као и Награде „Освајање слободе“ која се додељује из Фонда „Маја Маршићевић Тасић“. Декан и редовни професор глуме на Академији уметности.

ДУБРАВКА КОВЈАНИЋ

Дипломирала на Одсеку за глуму на Академији уметности у Новом Саду у класи професора Боре Драшковића.

Са Југословенским драмским позориштем сарађивала је на више представа и остварила улоге: Мала (*Друга страна*), Мала сестра, Алиса (*Брод за лутке*), Марта (*Болест породице М.*), Магдалена Волф (*Банат*), Марија (*Сањари*), Каролина Кесиди (*У мочвари*), Феба (*Како вам драго*), Само нека буде лепо, Емилија (*Отело*).

Играла у другим позоришним кућама: Звездара театру, Мадленијануму, НП Сомбор, НП Крушевац, БДП, Малом позоришту „Душко Радовић“, Позоришту на Теразијама, Битеф театру.

ЈОВАНА ГАВРИЛОВИЋ

Студенткиња четврте године глуме на Факултету драмских уметности у Београду у класи [проф. Владимира Јевтовића] и доцента Срђана Карановића.

У Југословенском драмском позоришту игра Полину (*Уносно место*) и Френце (*Хинкеман: шта мора нека буде*).

У другим продукцијама игра: Мина у *Док нас смрт не раздвоји*, улога за коју је освојила награду за најбољу младу глумицу на фестивалу у Ријечи (Радионица интеграције); Јована у представи *Глад* (КЦБ); и Наредник Меч у *Шта је собар видео* (Дадов).

Yugoslav Drama Theatre
Milena Marković
THE DRAGONSLAYERS

Directed by Iva Milošević
Set designer Gorčin Stojanović
Costume designer Maja Mirković
Choreographer Boris Čakširan
Composer and Music Performer Vladimir Pejковиć
Speech Ljiljana Mrkić Popović

CAST

NIKOLA RAKOČEVIĆ
MIRJANA KARANNOVIĆ
RADOVAN VUJOVIĆ
SRDJAN TIMAROV
DUBRAVKA KOVJANIĆ
MILAN MARIĆ
JOVANA GAVRILOVIĆ

Production Manager Vladimir Perišić / Janko Dimitrijević
Stage Manager Dušan Milosavljević
Prompter Dušan Pavlović

Assistant Director Ana Vučelić
Assitant Set Designer Ivana Krnjić
Assitant Costume Designer Sonja Mrkobrada

Sound Technician Aleksandar Major
Lighting Technician Svetislav Calić / Dejan Draganov

In the context of the TERRORisms project of the Union of Theatres of Europe the *Dragonslayers* has support of the Culture Programme of the European Union.

The play *The Dragonslayers* takes part in the Programme of Marking the WWI Centenary, which has support of the Ministry of culture and information in the Republic of Serbia.

Premiere at Ljuba Tadić Stage of Yugoslav Drama Theatre on Saturday June 7th 2014 at 8PM.

THE DRAGONSLAYERS

Iva Milošević: 'The key point of this play is that it glorifies the freedom-loving spirit. Milena starts from the assumption that her heroes were fighters for freedom who sacrificed themselves for wellbeing of others in profound and sincere faith. From today's safe distance one can think of the Assassination of Sarajevo in various ways, but ultimately the fact remains that it was an act of rebellion against oppression, injustice, occupation. And how do we view rebellion today? Not publicly, but deep within ourselves? This is the question the play poses. So, the sentence of 'fallen for freedom', already so worn nowadays, is really true in this case. How do we view this nowadays? Is it possible, from the point of view of today's world and the spirit of this time, to speak of freedom-loving spirit as an ideal not merely captivated in myths?'

MILENA MARKOVIĆ

Born on April 9th 1974 in Zemun. Graduated from the Department of Dramaturgy of Faculty of Drama Arts in Belgrade in 1998. Works as dozent at the Department of Dramaturgy, the Scriptwriting Course.

Plays: *Pavilions* (YDT, 2001; National Theatre Skopje, 2001; SNT Ljubljana, Theater MbH Vienna, 2002; Tokyo, 2010); *Tracks* (YDT, 2002; Poznan, 2003; Achen, 2005); *The Woods Glisten* (Schauspielhaus Zurich, 2005; Atelje 212, 2008); *Orphan Simeon* (SNT, 2006); *Boat for Dolls* (YDT, 2006; SNT, 2009; Ljubljana, 2009); *The Wire* (National Theatre Priština, 2011).

Books include: *Pas koji je pojo sunce* (LOM, 2001), *Istina ima teranje* (LOM, 2003), *Crna kašika* (LOM, 2007), *Ptičje oko na tarabi* (LOM, 2007), *Pre nego što sve počne da se vrti* (LOM, 2011), *Poems* (LOM, 2012), *Plays* (LOM, 2012), *Pesme za žive i mrtve* (2014). Her poetry and plays are translated into English, German, French, Polish, Romanian, Japanese, Russian, Swedish. They were published in the journals (among others): *Sinn und Form* (2012), *Manuskripte* (2013), *Wasafiri - The Magazine Of International Contemporary Writing* (2014).

Main awards: For the book *Ptičje oko na tarabi*, awards «Biljana Jovanović» and «Djura Jakšić» (2010), for the book *3 Plays* «Miloš Crnjanski» Award in 2007, «Todor Manojlović» Award for the play *Boat for Dolls* (2009), two main Sterijino Pozorje Best Play Awards for *Boat for Dolls* (2009) and *Orphan Simeon* (2007). Special award of Theater M.b.H. in Vienna for best plays from

former Yugoslavia (2000).

Her plays were produced in Serbia, Slovenia, Macedonia, Poland, Germany, France, Japan, USA. Scripts for films: *Tomorrow Morning*, *White White World* and *Miners' Opera*.

IVA MILOŠEVIĆ

Graduated from the Department of Theatre and Radio Directing of Faculty of Drama Arts in Belgrade. In Belgrade theatres, she directed – at YDT: *From the Heroic Life of the Bourgeoisie* by Karl Sternheim, *The Play About Mirjana and the Ones Around Her* by Ivor Martinić, *Phaedra's Love* by Sarah Kane, *Bash* by Neil LaBute, *Shopping and Fucking* by Mark Ravenhill; at Atelje 212: *The Government Inspector* by Nikolai Gogol, *The Celebration* by Thomas Vinterberg and Mogens Rukov, *Snake Pit* by Vassily Sigarev and *Road to Nirvana* by Arthur Kopit; at Terazije Theatre: *Gloria* by Ranko Marinković (a musical); at Bifet Theatre: *Magic Afternoon* by Wolfgang Bauer; at Little Theatre Duško Radović: *Princess and the Pea* by H.C. Anderssen and Neda Radulović and *Little Mermaid* by H.C. Anderssen and Srdjan Koljević; at Boško Buha Theatre: *Princess and the Frog* by Igor Bojović; at Pinokio Puppet Theatre: *The Wolf and The Seven Young Kids* by Ljubinka Stojanović.

In Novi Sad – at Serbian National Theatre *Painkillers* by Neda Radulović and *Tales from the Vienna Wood* by Odon von Horvath.

At National Theatre Sombor: *Kasimir and Karoline* by Odon von Horvath.

At National Theatre Užice: *The Miracle at Shargan* by Ljubomir Simović.

In Macedonia, at National Theatre Vojdan Černodrinski in Prilep: *Much Ado About Nothing* by W. Shakespeare. She is the laureate of Bojan Stupica and Ljubomir Muci Draškić directing awards, as well as annual directing awards of SNT and YDP.

Her shows toured festivals in Bogota (Columbia), San Jose (Costa Rica), Guadalajara (Mexico), Sibiu (Romania), Madrid, Rome, Rijeka, Split, Umag, Sarajevo, Brčko, Banja Luka, Kotor, Budva and all major festivals in Serbia.

Белешка о програму

Ауторски текстови писани су посебно за овај програм, а текст Предрага Финција из његове књиге *Why I Killed Franz Ferdinand and Other Essays*, Лондон 2014, објављује се први пут на језику на којем је написан.

У припреми програма коришћени су следећи извори:

- Милена Марковић: *Песме за живе и мртве*. Београд, ЛОМ, 2014.
- Владимир Дедијер: *Сарајево 1914*, књ. 1 и 2. Београд, Просвета, 1978.

Превод сажетка на енглески језик: Марија Стојановић

Фотографије: Ненад Петровић

Фотографија Милене Марковић: Милан Стошић

Дизајн лога представе *Змајеубице*: McCann

Дизајн програма и корица: Адам Ракићевић

**Raiffeisen
BANK**

MAX FACTOR
ŠMINKA PROFESIONALNIH ŠMINKERA

SAGA
new frontier group

MEDIJSKI SPONZOR

PRIJATELJ KUĆE

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-22:792.091(083.97)

МИЛЕНА Марковић: Змајеубице : премијера
на Сцени "Љуба Тадић", Југословенско драмско
позориште, 7. јуна 2014. : сезона 2013/14 /
[програм уредили Јелена Ковачевић, Горчин
Стојановић]. - Београд : Југословенско драмско
позориште, 2014 (Београд : Digital Printing
Center). - 42 стр. : илустр. ; 20 x 21 cm

Тираж 1.000. - Биографије: стр. 36-39.

ISBN 978-86-80513-73-7

Југословенско драмско позориште
Краља Милана 50
11000 Београд

ВД директора
Тамара Вучковић Манојловић

Уметнички директор
Горчин Стојановић

Програм уредили
Јелена Ковачевић
Горчин Стојановић

www.jdp.rs
Телефони благајне
2644 447 и 3061 957

Штампа
Digital Printing Center
Тираж 1000

Odnos tradicije i modernosti, čini nam se, nalazi se u središtu institucija za čije postojanje je kontinuitet presudno važan. U pozorištu se tradicija i modernost prepliću i svojim odnosom kreiraju teatarsku dinamiku, ali je i u bankarskom poslovanju pomenuti odnos od najveće važnosti.

Raiffeisen banka, u domenu svog poslovanja, poseduje sklad tradicije i modernosti u svom središtu. Naime, banku je osnovao daleke 1862. godine Fridrih Wilhelm Rajfajzen (Friedrich Wilhelm Raiffeisen), društveni reformator i osnivač prvih narodnih kooperativa. Od tada banka beleži kontinuirani rast i uspeh. Tradicija je u bankarstvu temelj pouzdanosti i sigurnosti, a praćenje savremenih bankarskih trendova, inovativnost proizvoda i usluga su neminovnost svakog kompetitivnog tržišta. Tokom gotovo 150 godina razvoja i širenja, Raiffeisen bankarska grupa je postala jedna od najvećih u Austriji, a njena mreža je zastupljena u celoj zapadnoj i istočnoj Evropi, delovima Azije i Amerike. U poslednjih petnaest godina Raiffeisen bankarska grupa posebnu pažnju posvećuje širenju svoje bankarske mreže i uspešnom poslovanju na sve razvijenijem i konkurentnijem tržištu istočne Evrope.

Raiffeisen banka od 2001. godine uspešno posluje u Srbiji, u kojoj je započela sa radom kao prva banka osnovana stranim kapitalom, pokazujući tada nesumnjivu poslovnu hrabrost i postojanu bankarsku viziju. Munjevitim razvojem banka je dosegla lidersku poziciju na tržištu po svim najvažnijim bankarskim kategorijama. Njen tim čine uglavnom mladi ljudi koji su naslonjeni na Raiffeisen bankarsku tradiciju i standarde, sa jedne strane, i svoju visoku profesionalnu edukaciju i inovativnost, sa druge.

Shvatajući da je iskrena i prijateljska utemeljenost u zajednici jednako vredan kapital kao i onaj bankarski, Raiffeisen banka je svesrdno pomagala mnoštvo kulturnih manifestacija u Srbiji. Pozorište je privilegovana umetnička forma jer komunicira sa širokim krugom poklonika, a JDP spada u najjemenitija i najposećenija pozorišta u zemlji. Zbog toga je opredeljenje Raiffeisen banke da svojim pokroviteljstvom podrži JDP, korak prijateljstva prema uglednom pozorištu, ali i prema svim njegovim poklonicima.

Raiffeisen
BANK